

Október 31. – Ma itt professor Luther Márton vitatéziseire emlékezünk.¹ Egy német szerzetestanár német s latin nyelven kinyomtatott disputájáról elmélkedünk, 500 évvel a történetek után újra. Berlin s Lipcse közt félúton, a közép-németországi Szász-Anhalt tartományban, 1517-hez képest csak nemrég, 1502-ben alakult fiatal egyetemvárosban, az Elba parti Wittenbergnek a katolikus teológus ifjúság számára közreadott, mai szóval a negyedévesek vizsgájára megjelentetett tételsorát idézzük fel. Akkor a kispapok a szemináriumban izgatottan bújták a kiírást, s bizony elrémülve láttak benne többet, mint egy szokványos dogmatika tételsorban.

Csorba Dávid

A KÉT MÁRTON ÜNNEPE

„Vajon ki meri felvállalni, hogy ezeket a rövid mondatokat megvédi (ki lesz a vitán a defensor Angeli)? És melyikünk meri azt felvállalni, hogy cáfolja ezeket, ki lesz majd az egyetemi ifjúság dísztermében megrendezett vitán ennek támadója (az advocatus Diaboli)? Az 1. cikkely a 95 tételből még csak érthető, bár nem elvárható mindenki számára: *»a hívek egész élete bűnbánatra térés«*, jogos, jogos, ezt hirdeti ma, az Úr 1517. esztendejében a modern teológusok köre, ezt a napi bűnbánati gyakorlatok, a bűnösökre kirótt pönitenciális imádságok is ezt segítik – nem könnyű ez a teher, s bizony inkább illik szerzetesekhez, mintsem világiakhoz. De mi történik, ha valaki a tételsor közepét akarja igazolni, mondjuk a 65–66. cikkelyt: *»az evangélium kincse olyan háló, amellyel egykor az anyagi javak embereit halászták«, »a búcsú kincse pedig olyan háló, amellyel ma az emberek anyagi javait halászzák«*? Akkor magát a világban élő egyházat, sőt közvetve a római Szentszéket, az apostolok földi helytartósági központja által támogatott

¹ Elhangzott Sátoraljaújhelyen, a zempléni református egyházmegye reformációs istentiszteletén, 2017. október 29-én.

búcsúcédulák intézményét cáfolom? Azt az aranytojó tyúkot akarom levágni, aminek hasznából így vagy úgy, de az egyházi rend minden rétegének jut bevétel? A 44. cikkely pedig már olyan fokú radikalizmus, hogy kétségtelenül csakis blaszfémia lehet: *»Arra kell tanítani a keresztényeket, hogy jobb dolgot tesz, aki a szegénynek ad, vagy a rászorulóknak kölcsönöz, mint hogyha búcsút vásárol.«* Aki az egyetemisták előtt ezt a tételt nem tudja megcáfolni, az majd az ott jelenlévő szerzetesi előljáróság (az ágostonos kanonokok és az apátúr), no meg a városi vezetés (a polgármester és a fejedelem követe) előtt bizonyította a nyilvánvaló alkalmatlanságát a tanítói és prédikátori szolgálatra egyaránt.

Ha pedig még maga a választófejedelem is személyesen részt venne ezen az alkalmon, maga III. Frigyes, a német-római császárt választó 7 fős testület tagja, aki egyben egész Németország leghatalmasabb erekyegyűjtője, még rosszabbul ütne ki a dolog. Az bizonyos, hogy aki ezt a 95 tételt nem tudja hathatósan cáfolni, az nemcsak leszerepel a negyedéves szigorlaton, és nem ismételhet, nem szerezhethet soha abszolutóriumot, de ha nem vezekel és nem tart ekklézsiakövetést, nyilvános bűnbocsánatot a városi templomban, 3 héten át nem zsákruhában, mezítláb lépve a misére, nem szór hamut a fejére a hátulsó pad mellett siránkozva, s mellét ütögetve, szaggatva, nem hallat hangos jajkiáltásokat (*O mea culpa! O mea culpa maxima! Miserere Domine mei!*), ki lesz zárva minden sákramentumból, s könnyen rögvest a várbörtönben kezdheti a másnapot, és ha egyáltalán szabadul, interdictumot róhat a fejére immáron nemcsak a világi, de az egyházi felsőbb vezetés, s nem lesz, aki egy lovat adjon alája, hogy az országhatárt élve elérje.”

Wittenbergben aznap nem készültek a reformációra, sem a reformokra. A katolikus kisvárosban nagy volt a sürgés-forgás, de egészen más okból: a város a Mindenszentek ünnepének vigíliájára készült, ahogy teszi ezt a katolikuság kétezer éve folyamatosan addig és azóta is. A Vártemplom előtti piactéren a hétközi árusok portékái közt nagyobb számban jelentek meg az almák, a mécsesek és gyertyák, készülődtek a családok az esti misére, az esti ájtatosságra, ami megidézte számukra elhunyt elődeik keresztény példáit. A kofák lacipecsenyéinek szaga egybevegyült a búcsúcédulákat árusító domonkosok vásári látványosságával. *„Mihelyt a pénz a ládikába hullik, a tisztítóüzemből a lélek kiugrik”* – szólt a rigmus, s pergett a sok ezüst tallér és garas. És a választófejedelem, a későbbi Bölcs III. Frigyes közszemlére tette ki nemcsak Szászország, de Európa leghatalmasabbnak számító erekyegyűjteményét. Október 31-ének estéjén, Mindenszentek ünnepének vigíliáján nagy keletje volt a közbenjárók segítségét kérő s azok segítségét kiszámítható közelségbe hozó igazolásoknak. *„E mai napon, szereteteim, mind valamennyi szenteknek emlékezetét egy közös ünneplésnek vígságával üljük. Mert hitvallásuk minél szilárdabb volt a szenvedésben, annál ragyogóbb most a tisztességben. [...] Istenünk, te látod, hogy gyengeségünk mennyire megbénít bennünket. Szentjeid példájával kelts bennünk új erőt szeretetednek szolgálatára. Krisztus, a mi Urunk által. Ámen”* – szólt a liturgia záróimája a valaha volt igaz emberek, közvetítő szentek felé. A búcsún résztvevők, igaz bűnbánatot tartó s nem melleleg jókedvű adakozók a kor hite szerint méltán reméltek ez ünnepen teljes bűnbocsánatot elnyerni.

„Ha ez a mi fiatal doktorunk ezeket komolyan gondolta, az tönkreteszi az otthon bennem bízó testvéreim, apám s anyám ünneplését. A családom közbenjárója lehetnék az Isten előtt, értük is szólunk az imádságaim, s most nemcsak a saját életutamat, karrieremet veszttem el, de az őseim a múltból felém szálló fohászaival, s az énnekem a múltba nyúló közbenjáró imáimmal együtt őket is kirekesztem a Mennyországbeli üdvösség malasztjából? Emiatt, az állandó önmarcangoló kínjaival a feljebbvalóit is zaklató, a hivatalos szakirodalomtól eltérő, a régebbi kegyesek olvasmányait bújó, izgága kis professzorka miatt? Akit még az idősebb kollégája, Karlstadt is megintett?

Vagy lehet, hogy ez csak egy pamflet? Egy gúnyolódó, a negatív oldal, a rossz gyakorlat dicsérete felől beszélő, ezáltal azt kifordító, kipellengérező írás, egy olyan abélard-i tézis lenne? Hiszen ezt tanultuk, bár ritkán alkalmazzuk. Nem lehet, hogy az a vágy bújik meg mögöttem, hogy az Isten országát közöttünk erősebben munkálja? Hogy ne a pénzt, a garast vágyjuk minél inkább gyűjteni a lélek mentésére, hanem az Isten országát magunkban s a világban megvalósítsuk, ahogy azt a 62. cikkelyben megfogalmazta Luther doktor: *»Az egyház kincse valójában Isten dicsőségének és kegyelmének szent evangéliuma«*. Hogy is magyarázta a múlt héten: a Római levél magva s az egész Szentírásé: *»az igaz ember pedig hitből él«*. Akkor viszont ez a 95 tétel nem csupán a polémia ellenpontozó technikáját képviseli, hanem egy újfajta exegézist, ahonnan a teljes írást újra kell olvasni. S ekkor a barátok s papok dolga semmi egyéb, csak fabula, emberi vélekedés és hiábavaló csácsogás. És ha Luther mondatai a tiszta forrással, a Szentírással megegyeznek, mi pedig ellene mondunk, Istennek haragja léssen rajtunk s örök kárhozat. Olvassuk együtt! De nemcsak itt a teológián! Menjünk ki a térre! Ezt mindenkinek tudnia kell! Hirdessük az újra megtalált igét! S akkor bizony lelkileg kell megújulnunk, s nem abban bizakodnunk, hogy az esti mise végén a perselybe csörrenő garással mindent elrendeztünk magunkért és családunkért!”

És mintha gát szakadt volna át: két hét múlva szerte a német fejedelemségekben Luther Márton egyszeri wittenbergi kalapácsütései visszhangoztak: a *95 Tétel* szövegének latinul és németül, majd 30 cím alatt több mint 300.000 másolata terjedt el. Egy hónap múlva egész Németország, két hónap múlva a keresztény Európa ismerte és vitatta a tételeket, Canterburytől Kolozsvárig, Göteborgtól Rómáig. A kor értelmiségi elitje levelek, röpiratok, s kiadványok számolatlan tömegét indította útjára, függetlenül Luthertől – a nyugat-európai ember első médiasokkját, kommunikációs dömpingjét előidézve. A népnyelvű igehirdetés és énekkultúra, a gúnyos hangú röplapok és a hitvitázó drámák ekkor virágkorukat élték, vándor nyomdák nőttek ki a földből, s könyvterjesztők, hírmondók járták Európát, terjesztve az evangéliumot. És kezdetét vette az a folyamat, ami egy egyetemi disputának, illetve a jelenkori kutatás szerint jóval inkább egy az egyházi előljáráshoz, Brandenburgi Albert mainzi érsekhez intézett vitairatnak szánt cselekedetből kiindulva (katolikus oldalról) egyházszakadáshoz, új felekezetek születéséhez vagy (protestáns oldalról) hitbéli megújuláshoz vezetett.²

² ITTÉS GÁBOR: Reformáció és ünnep, Hogyan lett október 31-e a reformáció kezdetének évfordulója?, *Credo*, 23. évfolyam, 2017/3-4, 47–63.

Ma itt professzor Luther Márton vitatéziseire emlékezünk. Sátoraljaújhelyen azonban éppen ilyen joggal tehetnénk, hogy ne csak őrá, de a magyar reformáció egy helybéli alakjára, éppen egy zempléni reformátorra, egy másik Mártonra emlékezzünk. Kálmáncsehi Sánta Márton az a 16. századi egyéniség, akinek a példája szemlélteti azt a kort és a helyzetet, amelyben a reformáció hullámai elérték zempléni elődeinket, s azt a küzdelmet, ahogyan egy olvasó, gondolkodó ember újra és újra törekedett arra, hogy naponként megújítsa az Örök Istennel kötött szövetségét.

Azért sem távoli talán a párhuzamba állítás, mivel a reformáció Zemplénben nagyon korán szárba szökken: „a megújított tudomány itt vert legelőbb gyökeret, innen sugárza ki ennek világa az országnak minden egyéb tájaira” (fogalmazta ezt meg helytállóan Kazinczy, a volt újhelyi tanfelügyelő), vagy ahogy a Zempléni református egyházmegye 1782-es leírásában áll: „Minekutána a [...] boldog emlékezetű Luther Márton által a külső országokon előmenetelt vett magának a Reformatio, azután ide is elérkezett, és a Hegyallyai városok között ez a város legelsőben vette bé az Evangyeliom szerint való tiszta keresztyénség tudományának formáját Ao. 1522.”³ Dienes Dénes tanár úr már feltárta a nehezen kibogozható újhelyi kezdeteket, s megállapította, hogy 1533-ban Újhelyi Imre nevű diák még Krakkó felé, egy év múlva Újhelyi Tamás már Wittenbergnek vette az irányt továbbtanulni. S a wittenbergi magyar diákok listájának első neveiből a nagy többség tiszáninneri származású, s többen az újhelyi lelkészésre tértek vissza tanulmányaik végeztével. 1535-től kezdve az addig zömmel Krakkóban tanuló magyar egyetemi ifjúság áttelepült „Witembergába”, köztük Gálszécsi István, Dévai Bíró Mátyás és Kálmáncsehi Márton, a hazai reformáció első nemzedéke.⁴

Látszólag sok a hasonlóság a két Márton reformációja közt. Mindkettejük reformátori tevékenysége javarészt annak köszönheti létét – állítja a pozitívista történeti szakirodalom –, hogy hatalmas támogató, mecénás állt mögöttük: Bölcs Frigyes az egyik, Petrovics Péter a másik félnél. Luthert a szász választófejedelem magánegyete-me, majd a wartburgi vár óvta, Kálmáncsehit pedig a Szapolyai János, magyar király rokonságához tartozó Petrovics Péter földesúr, aki volt temesi bán, majd munkácsi földbirtokos, és még Erdély helytartója is. Csupán cseréltek fel papi öltözetre (előbbi szerzetesit, utóbbi kanonoki reverendát), és a cella magányát a családi életre. Éles hangú hitviták kísérték mindkettejük életét, és a mai fülnek sokszor durvának hangzó (nem politikailag korrekt), népi stílust képviseltek. Hatásuk nem korlátozódott egyetlen városra vagy tartományra (a szász tanárnál ez köztudott, a magyar papnál a szolgálati helyeinek listáját szemlélve látható, hogy meghatározó szerepet töltött be számos város reformációjának a történetében: így Mezőtúr, Nagykőrös, Újhely, Munkács, Beregszász, Debrecen, Kolozsvár esetén). A nyomda, a propaganda szolgálatukba szegődött, kiadták műveiket: a jó adottságoknak köszönhetően Luther szövegeinek a recepciója felmérhetetlen, a magyar pendant-ja a hazai, csupán ván-

³ *Az Isten is megszerette pedig ezt a helyet, és ide vetette az Evangéliomnak hálóját mindjárt a Reformatiokor...*, *A Zempléni Református Egyházmegye összeírása, 1782*, kiad. DIENES DÉNES, Sárospatak, SRKTGY, 2003, *Acta Patakina* 12, 56.

⁴ DIENES DÉNES: Sárospatak reformációja, *Egyháztörténeti Szemle*, 9. évfolyam, 2008/4, 48–60.

dornyomdászat ellenére is híres, hiszen az első magyar földön nyomtatott magyar nyelvű protestáns énekeskönyv, a *Kálmáncsehi Gradual* fűződik a nevéhez.⁵ Halálukat követően az utókor fenntartotta emléküket, tudományos írásaikat, énekszerzésüket, és markáns egyéniségük anekdotáit egyaránt.

Ezt hívják tehát reformációnak? Ami megdönti a tabukat, harcosan vitázik a maradiakkal, és bátran képviseli a polgárpukkasztó és társadalomfelforgató eszméket, akkor is, ha megütözik egymással a régi és az új rend egy nagy (polgár)háború keretében. És még hozzá egy okos ember akkor tud boldogulni, ha akad egy elszánt pénzes támogatója. Milyen egyszerű is lenne, ha a reformáció forradalom lett volna, s teológusai szimpla polgárjogi aktivisták, a támogatói pedig képzett utcai harcosok! Volt idő, amikor csak ez a szemlélet volt az uralkodó, s van magyar egyetem, ahol ma sem tanítanak mást. Pedig nincs reformációs séma, olyan, ami alapján ami a német nyelvterületen működne, az másutt is úgy kellene volna, hogy működjön. Más és mást képviselt ugyanis egy-egy reformátor Zürich, Wittenberg, Heidelberg vagy Prága városában. De más kontextusban élt a mai Svájc területén a német, francia és az olasz reformáció, s ekként az olasz nyelvű gondolkodók közt is más szint képviselt a svájci, a lombardiai és a katolikus Contarini bíboros-féle spirituális változat. Nem is beszélve a köztes Európa világról.

Mit jelenthetett Kálmáncsehi Sánta Mártonnak a reformáció? Hasonlóan a wittenbergi diákokéhoz, egzisztenciális kérdést. De nem a megélhetés, a szekularizáció, a katolikus vagyontárgyak lefoglalása s a hatalmi koncentráció irányában (mint ezt a marxizáló történészek szeretik hirdetni), hanem a személyes hit és üdvösség kérdésében. Az Újhely reformációját is megjelenítő Kálmáncsehi Sánta Márton élete és példája csak ebben a regionális történeti földrajzi és kegyességtörténeti kontextusban érthető. Az 1540-es években derekán dolgozott itt 1548-ig: előző helyéről s innen is azért kellett távoznia, mert változott a politika (Ferdinánd király előbb Baranya, majd a Királyi Magyarország ezen vidékére terjesztette ki hatalmát s ezzel a protestánsellenes törvények korlátozó erejét). Kétségtelen, hogy a lelkész a nemesi patrónusa révén annak birtokain dolgozhatott tovább, de például Debrecen város önkormányzata egyszer elengedte, később visszahívta Kálmáncsehit lelkésznek (úgy jártak vele, akárcsak a genfiak Kálvinnal). S hiába tanult Wittenbergben (1541), s láthatta magát Luthert is, hamar önálló útra lépett: itt is zürichi köteteket olvasott, s később is zwingliánus volt, mintsem evangélikus vagy kálvinista. Luther egy száz iparos-kereskedői családból származott, s lépett a rendbe, Kálmáncsehi családja ellenben a már a reformáció előtt 100 évvel egyházi értelmiségiek sorát adta (fehérvári és váradi prépost ősök, később püspök utódok alkotják ezt a világot, nemesi jogokkal felruházva). A nevét adó faluja, a Somogy megyei Kálmánca iskolájában tanult az első dunántúli evangélikus püspök, itt tanított Szegedi Kis István, a hazai reformáció nemzetközi híró teológus szaktekintélye, és ebből a vármegyéből származott Melius Juhász Péter is, Tiszántúl kálvinista püspöke. Azaz a plébániai iskola, a családi háttér, a külföldi ta-

⁵ SZABADI ISTVÁN: *Kálmáncsehi Sánta Márton*, Debrecen, Kálmáncsehi Sánta M. Emlékalapítvány, 2007.

nulmányok mind azt jelzik, hogy Kálmáncsehi szellemi háttere szervesen épült a középkori magyar egyházi kultúrára, s abban kiemelkedő értelmiségi pozíciót képviselt. Kálmáncsehiről egy nagyon értékes jellemzés maradt fenn Bod Pétertől: „*Volt ez nagy tudományu, nagy bátorságu tekintetes ember... lévén ékesen szólló ember, nagy bátorságu és tekintetü.*”⁶ Ez kifejezte, hogy tanult ember volt, a beszéde és a jelenléte erővel bírt, és kegyességére nézve egyértelmű, világos törekvéseket hordozott. Ez a tárgyilagos leírás szellemiségét, lelkeségét és kegyességét egyaránt kézzel foghatóan körülírta. Hogyan formálta őt át a reformáció lelke?

Szellemiségét tekintve egyértelmű, hogy egyházi értelmiségi családba született, kiemelt iskolákban tanult és tanított (a kálmáncsai káptalani iskolától Gyulafehérvárig), szerepeit tekintve volt jogász és teológus (Krakkó, Wittenberg), diákvezető (Krakkó, 1524-1525 senior) és iskolaigazgató (Gyulafehérvár, káptalani iskola rektora, 1538), az egyházi ranglétrán pedig katolikusként kanonok, végül generális vicarius, protestánsként lelkész, majd püspök lett. Ehhez képest, amikor a segesvári hitvitán, ahol az egri és a kalocsai érsek, az erdélyi fejedelem és a helytartó előtt neki kellett volna elítélnie a protestantizmus gyanújával perbe fogott kollégáját, akkor ezt nyilvánosan nem tette, de a király előtt szólva, felmentette őt ekként: „*Test szerint elveszünk, ha igaz ítéletet teszünk ez jámbor István mesternek tudománya felől. [...] Mert tiszta szentírást szól és forgat. [...] de ha mi ezeket tisztán megmondjuk, elveszünk püspökünk és a többi érsek és püspök urak miatt.*” A váradi és gyulafehérvári humanisták köre sokáig igyekezett egyensúlyozni, nem törésre vinni a dolgot, hasonlóan a kortárs Erasmus vagy Melanchthon megnyilatkozásaival. Tudós volt, kivárt.

„*Ez elein nagy Pap wr volt*” – ahogy Bornemisza Péter írta róla.⁷ Nemességet szerzett (paraszti munkától és annak járandóságaitól, adóktól való mentességet), s még újhelyi papsága idején is perbe vonták, amikor a krakkói kapcsolatait használva borral s cobolyprémmel kereskedett, és az elszámolás körül gondja akadt. Ebben a kérdésben – a kereskedői, papi és nemesi életút összeférhetetlenségében – hasonló konfliktusok miatt hozott egyértelmű ítéletet nem sokkal ezután a gönci zsinat (1566): „*A lelkészeknek Pállal megtiltjuk minden cégéres bűnökkel együtt a részegséget, rút haszonkeresést, azaz kalmárkodást, egyszersmind a világi foglalkozásokba való elmerülést.*”

Az átmeneti állapot megszüntetése az ő életében is döntés kérdése volt. A segesvári vitában a kollégáját fel nem mentették, de halál helyett száműzetésre ítélték. Ezt követően dolgozott tovább, s csak akkor mozdult kényelmes iskolavezetői pozíciójából, amikor a politikában nem a reform-szárny, hanem korábbi, ellentmondást nem tűrő vitapartnere, a pálos szerzetes Fráter György lett Erdély kormányzója, egyben esztergomi érsek és bíboros, potenciális pápajelölt – ekkor kényszerült Kálmáncsehi szintén vallani, s elhagyta Gyulafehérvárt. Esze Tamás kutatásai szerint erre egy másik, szintén a testiségre vonatkozó ügy készítette: a papok házassága. A pletyka szerint „*regtül fogua egy leant tartot, firfui ruhába inasul, es vele lakot: De végre el veszi felesé-*

⁶ BOD Péter: *Magyar Athenas*, Nagyszében, s. n., 1767, 127.

⁷ BORNEMISZA Péter: *Ördögi kísértetek*, kiad. ECKHARDT Sándor, Budapest, Akadémiai, 1955, 199.

gül. [...] *Noha vlatatossagot czelekedet, de ám meg tért.*”⁸ A fiúruhába bujtatott élettárs középkori álszent gyakorlata ismerős lehet a *Legyetek jók, ha tudtok...* című filmből, ahol fráter Don Bosco egy ilyen leányt mentett ki egy herceg „szolgálatából”. A kanonoki kötelékeiből kiugrott és prédikátorrá lett Kálmáncsehi tehát házasságra lépett a rejtegetett, álcázott élettársával. A protestáns házassági etika ebben kérdésben is határozott volt: a paráznának minősített prédikátorok mindenkinek csúfjára kalodába kerültek, tisztségüket veszthették, vagy akár az életüket is, ha botránnykövé váltak. Miután Kálmáncsehi a protestáns hitét megvallotta, a szolgálati helyein – ahogy Bornemisza írta – zelussal, nagy elszánással prédikált, s tiszta kegyes életre buzdított. Az újítók első generációs vehemenciájával beszélt, az ékesszólás alsó stílusszintjének eszközeit használva kemény kritikát gyakorolt, egyszerű modorban szónokolt, katolikus ellenfeleitől és protestáns társaitól nem kevés vádat vonva a fejére. Erős zwingliánus magatartását vetették a szemére méltán. A templomot megtisztítani vágyta minden nem biblikus elemtől, babonáskodásnak ítélve a középkori egyházi gyakorlat számos elemét: oltár, orgona, képek és szobrok lettek ennek áldozatai. A mai 2017-es ünnepe előtt 465 évvel, az 1552-es második beregszászi zsinaton elnökölve Kálmáncsehi Márton püspök úr már elfogadta, hogy ez a szigorú és hirtelen reformtörekvés nem mehetett végbe minden gyülekezetben egy időben: „*megtiltjuk, hogy a reformáció terjedése miatt a templomokból eltávolított oltárokat újra felállítsák, ahol pedig még megvannak a hallgatóság ragaszkodása miatt, kis ideig még használhatják azokat asztal gyanánt a sákramentumi jegyek kiszolgáltatására, de mindezek mellett a pápai misével ellentétes tiszta úrvacsorai tudományt sértetlenül meg kell, hogy tartsák*” (amint a zsinati határozat fogalmazott).⁹ Az általa szerkesztett és fordított graduálban is az egyszerűsége, közérthetősége törekedett. A jelkép-fogalmának zwingliánus értelmezésével az egyházi szimbólumok teljes kiüresítését végezte el. Hétköznapi ruhában prédikált, és faasztal mellett osztotta a kenyeret és a bort – „*embereknek szerzésétől nem kell függünk*”, ahogy írta. „*Fizetés is csak annyi legyen, hogy legyen mit ennie és innia.*”¹⁰ Az 1550-es évektől kezdve a református zsinatok ezeket a kérdéseket mind finomították: a papi ruhát is illendőnek látták, a fizetés módját is körülírták, de egyikben sem akartak direkt formákat rögzíteni, sokkal inkább elvárásokat fogalmaztak meg.

Egzisztenciális döntést kellett hoznia Kálmáncsehinek: odahagyta jól fizető, egy esetleges politikai karriert is magában hordozó állását, s helyette vándorprédikátor lett, immáron a családjával együtt. És hirdette ezután a meg-nem-alkuvást: azt a mintát, hogy a lelkész lelki életútja, családi modellje egyaránt a tiszta tant mutassa. Az igemagyarázat, a Sákramentumok kiszolgáltatása, az énekkultúra és imaélet vezessen a Krisztushoz, s nem egyéb találmányok. Az ő reformációja azt példázza, hogy rádöbent: nem illendő tovább a középkor végének „sem hév, sem hideg” életútját követni

⁸ ESZE Tamás: Kálmáncsehi Sánta Márton Sátoraljaújhelyen, *ItK*, 74. évfolyam, 1970/5–6, 569.

⁹ *A Szatmár megyében tartott első négy prot[estáns]. zsinat végzései*, kiad. Kiss Áron, Budapest, Franklin, 1877, 24.

¹⁰ Borsos Sebestyén krónikája, kiad. gr. Mirkó Imre, *Erdélyi Történelmi Adatok*, 1. évfolyam, 1885/1, 33–34.

egy protestáns lelkésznek. Halálát követően egy-két évvel a sacramentárius/kálvinista és a zwingliánus vonal létrehozta a dogmatikai és gyakorlati teológiai egységet, kiküszöbölte a megelőző évek próbálkozásait, lefaragta a túlburjánzásait, és a magyar egyházak 1564-től kezdve az új néven, az ún. helvét irányt képviselték egységesen. Ennek a kimunkálásában volt része Kálmáncsehi Sánta Mártonnak, és benne a zemp-léni éveinek. Ahogy Nagy Géza megfogalmazta, „Úgy jött ő [...], *mint az áldásos eső eljövetelét megelőző, a tikkasztó levegőt felbolygató, utcai port és fellegeket összekavaró forgószél, hogy megtisztítsa az utat az utána jövő áldott permetegnek*”.¹¹

Október 31. szimbólum – Kálmáncsehi Sánta Márton újhelyi prédikátor élete is szimbolikus számunkra. Azt jelképezi, hogy mindkét Márton és a reformáció első nemzedékének életútja, kétségei, döntései mögött komoly lelkiismereti küzdelmek álltak: az egész élet Istentiszteletté alakításának vágya. Emberi hibáik kiperegtek az idő árján, áldozatuk, törekvésük a jobb, keresztyén életre, elénk magasodnak. Ma, a reformáció ünnepén arra emlékeztetnek bennünket, kései keresztyén utódaikat, hogy nemcsak nekik, az atyáknak kellett, de nekünk is a magunk helyzetében döntenünk kell, mert az élő Isten minket is elhívott, a vele való közösségre, s késztet a naponkénti megújulásra, hitben megállásra. A Római levél 12,1–2 szavaival „*szánjátok oda a ti testeiteket élő, szent és Istennek kedves áldozatul [...]. Ne szabjátok magatokat e világhoz, hanem alakuljatok át értelmetek megújításával, hogy felismerjétek, mi az Isten akarata, mi a jó, néki kedves és tökéletes.*” Legyen így!

¹¹ NAGY Géza: *Kálvinista jellemképek*, Cluj/Kvár, ERE, 1930, *Erdélyi Református Egyházi Könyvtár* 11, 15.